

- стеріуму, аспірантів, викладачів в приміщенні Староакадемічного корпусу; сприяння розвитку бібліотек окремих факультетів та структурних підрозділів (ФПН, Школа соціальної роботи та ін.);
- розширення номенклатури послуг користувачам до рівня, відповідного сучасним закордонним університетським бібліотекам, включаючи доступ до світових інформаційних ресурсів;
- впровадження системи штрихового кодування на процеси циркуляції літератури, реєстрації читачів, впровадження системи контролю тощо.

БІБЛІОТЕЧНІ СТУДІЇ ОЛЬГИ ГРУШЕВСЬКОЇ

Н. Казакова (наукова бібліотека)

Творча спадщина родини Грушевських у галузі української культури надзвичайно різноманітна. Але донедавна історикам не був відомий внесок членів родини в розвиток бібліотечної справи та бібліографії. Фрагментарно сьогодні ми можемо констатувати, що практично кожен з родини опікувався долею української книжки. Сергій та Михайло Грушевські доклали багато зусиль до розбудови бібліотеки Наукового товариства ім. Т. Шевченка. За сприянням М. Грушевського при Товаристві було засновано Бібліографічне бюро, важливим наслідком діяльності якого було видання “Матеріалів до української бібліографії” [1]. М. Грушевський ініціював створення бібліографічних відділів в редактованих ним наукових виданнях “Записки НТШ”, “Літературно-науковий вісник” та “Україна”. Виключного значення надавав вчений бібліографії в своїй науковій роботі [2]. Не обійшов увагою він і проблем становлення та розвитку наукових бібліотек в Україні [3].

Робота з фондами Центрального державного історичного архіву України, а також інших архівів м. Києва дозволила дослідити бібліотечні студії Олександра та Ольги Грушевських [4]. Діяльність О. Грушевського на чолі першої державної бібліотечно-архівної установи вже знайшла своє відображення в численних наукових розвідках [5].

Бібліотечний стаж Ольги Олександрівни Грушевської нараховує понад тридцять років, вона працювала в шести київських наукових та двох громадських бібліотеках, доклала зусиль до розбудови наукових бібліотек Національного університету ім. Т. Г. Шевченка, Національного технічного університету “Київський політехнічний інститут” та ін.

Із архівних матеріалів про її життя та діяльність Ольга Олександрівна Грушевська постає як талановита та енергійна науковка, любляча дружина, особистість; вона — хрестоматійний тип бібліотекаря наукових бібліотек — високоосвіченого, чемного. Ольга Олександрівна отримала блискучу освіту: Вищі жіночі курси у Києві та Петербурзі, курси з мовознавства в Петроградському університеті під керуванням О. Шахматова. В цей час вона активно співпрацювала в українських гуртках, наукових товариствах Петербурга та Києва, вела боротьбу за українську мову і українське шкільництво.

Бібліотечні студії Ольги Олександрівни Грушевської розпочалися ще за часів її навчання на Вищих жіночих курсах у Києві, в бібліотеці, яку було організовано при семінарі українознавства проф. А. М. Лободи [6].

Повернення в 1917 році до Києва разом з О. Грушевським і його нова відповідальна робота по створенню українського університету стала серйозним випробуванням для обох. Працювати доводилося дуже багато, і Ольга Олександрівна взяла на себе виконання різних науково-організаційних справ. Поряд із цим вона опікувалася бібліотекою новоствореного університету. Головним завданням, на її думку, було формувати фонд українознавчої літератури. Під керівництвом професора Олександра Сагарди О. Грушевська займалася складанням каталогів, розробкою проекту організації нової структури університетської бібліотеки. Зберігся один із варіантів плану створення відділу українознавства, складений О. Грушевською. Він дозволяє уявити масштаби цієї роботи і те навантаження, з яким працювала в бібліотеці “єдина штатна одиниця” — Ольга Олександрівна [7]. Однак слід додати, що крім безпосередньої роботи в бібліотеці університету, вона знаходила ще сили і час займатися рятуванням приватних книгозбірень [8].

Реорганізація вищої освіти, здійснена більшовиками на початку 20-х років, зокрема створення на базі Київського університету Інституту народної освіти, негативно вплинула на подальший розвиток університетської бібліотеки. В делікатно-критичних зауваженнях Ольга Грушевська доводить, що ця реорганізація привела до невиправданої руйнації системи універсальних фондів наукової бібліотеки університету [9].

Архівні матеріали та єдине друковане джерело залишили свідчення про трагічну історію створеного Ольгою Олександрівною відділу українознавства, який було ліквідовано в 1925 році, а посаду завідуючої скорочено [10]. Цей факт викликає подив з боку його ірраціональності в період суцільної українізації, коли згідно декре-

тів радянської влади на Україні мала активізуватися краєзнавча робота в наукових установах і при ВУАН в 1920 році було створено відділ краєзнавства.

Паралельно з бібліотечною роботою О. Грушевська не полишала й наукової: з 1919 по 1930 рік працювала науковим співробітником Комісії ВУАН по складанню історико-географічного словника та історичного словника української мови, активно співпрацювала в Українському Науковому Товаристві в м. Києві. Науковий доробок Ольги Олександрівни складають 10 наукових публікацій, серед яких розвідки з шевченкознавства, а також праці, присвячені Л. Глібову, П. Кулішу, з історії Києва XVIII ст. Але в 1930 році після чистки Всеукраїнської Академії наук її змусили покинути і наукову роботу.

Другий етап бібліотечної роботи Ольги Олександрівни — це, здавалось би, період прагматичного пошуку засобів до існування, вимушене бібліотечне заслання. Але і в ці важкі для її родини часи (арешт чоловіка) вона знаходить у собі сили повністю переорієнтуватися і опанувати нову для себе справу — бібліотечні технології науково-технічних бібліотек. Стали в нагоді і володіння багатьма іноземними мовами, і досвід науково-організаційної роботи. Вже в солідному віці вона закінчує однорічні бібліотечні курси при Всенародній бібліотеці України. Багато зусиль доклала Ольга Олександрівна до розбудови науково-технічних бібліотек Київського хіміко-технологічного інституту, Київського політехнічного інституту. Але в період політичного терору проти української інтелігенції 30-х років не цінувалися знання та творчі здібності особистості, все вирішувала “лінія партії”. І О. Грушевська була змушена дуже часто захищати себе, доводити свою професійну придатність.

З 1937 року О. Грушевській довелося працювати ще в трьох бібліотеках. Вона організовувала науково-технічну бібліотеку новоствореного Українського технологічного інституту кераміки та скла, в якій вона працювала на посаді бібліографа-консультанта; нетривалий час працювати в бібліотеці Київського індустріального інституту, а з 1944 р. і до пенсії працювала в бібліотеці Київського цукротресту.

Матеріали, що збереглися в архіві, засвідчують зацікавленість Ольги Олександрівни процесами бібліотечного життя України і її намагання проаналізувати стан тогочасного книжкового руху, зокрема бурхливих 20-х років; частина документів присвячена питанням створення та діяльності наукових бібліотек київських вузів. Головна цінність нотаток Ольги Олександрівни в тому, що вони

містять важливий фактографічний матеріал для написання справжньої історії наукових бібліотек Києва [11].

Ольга Олександрівна тривалий час опікувалася бібліотекою та архівом чоловіка та сімейним архівом Грушевських. В розшуках сімейного архіву Грушевських у Львові їй допомагали М. Максименко та С. Маслов [12].

Незнищена і неконфіскована спадщина родини Грушевських була передана нею перед смертю до Центрального державного історичного архіву України. Померла Ольга Олександрівна у травні 1961 року.

Література:

1. *Дорошенко В.* Огнище української культури: Наукове Товариство ім. Т. Шевченка.— Філадельфія, 1951.— С. 93—94.
2. *Прицак О.* Історіософія та історіографія Михайла Грушевського.— К.— Кембрідж, 1991.— С. 52.
3. *Грушевський М.* Перспективи і вимоги української науки: київська сесія Укрнауки // Україна, 1926.— Кн.1.— С. 14—15.
4. ЦДАВО. Ф. 2457, Ф. 2581, Ф. 1235.
5. Бібліотечно-архівний відділ Міністерства народної освіти // Книгар.— 1918.— № 10. Стп. 609—610; *Постеранк С. П.* З історії освітнього руху на Україні за часи революції 1917—1919 рр.— К.— 1920.— С. 101—102; *Ківшар Т. І.* Олександр Грушевський як фундатор бібліотечно-бібліографічної справи Української держави в 1917—1918 роках // Бібліотеки і розвиток історичної науки: тези наук.практ. / НАН України. Ін-т археографії. М-во культури України.— К.— 1995.— С. 73—75; *Казакова Н. В.* О. Грушевський і розбудова бібліотечної справи в Україні у 1917—1918 роках // Там же. С. 77—79; *Стрішенець Н. В.* Бібліографічна спадщина Юрія Меженка.— К.—1997.— 143 с. (Див. “Іменний покажчик”); *Ківшар Т.* Український книжковий рух як історичне явище (1917—1923 рр.).— К.— 1997.— 339 с. (Див. “Іменний покажчик”).
6. ЦДІА України в м. Києві. Ф. 1235, оп.1, спр.1371, арк. 4,12.
7. ЦДІА України в м. Києві. Ф. 1235, оп.1, спр.1386, арк. 73.
8. ЦДІА України в м. Києві. Ф. 1235, оп.1, спр.1373, арк. 5,6.
9. ЦДІА України в м. Києві. Ф. 1235, оп.1, спр.1386, арк. 2,3.
10. Краєзнавча робота акад[емічних] бібліотек України і бібліотеки Київського І. Н. О. // Бібл. журн. 1925. Ч. 6/7. С. 49—51. (Інформація. Хроніка. Рецензія. Бібліогрфія.); ЦДІА України в м. Києві. Ф. 1235, оп. 1, спр.1386, арк. 73.
11. ЦДІА України в м. Києві. Ф. 1235, оп.1, спр.1386.
12. ЦДІА України в м. Києві. Ф. 1235, оп.1, спр.1400, арк. 2; спр.1373, арк. 64—65.